

Jan Bauer

ČAS ZLATODĚJŮ A HVĚZDOPRAVCŮ

Osobnosti doby Rudolfa II.

Edice Český ČAS

Jan Bauer

**ČAS ZLATODĚJŮ
A HVĚZDOPRAVCŮ**

Osobnosti doby Rudolfa II.

Edice **Český ČAS**

Jan Bauer

**ČAS ZLATODĚJŮ
A HVĚZDOPRAVCŮ**

Osobnosti doby Rudolfa II.

Motiv na přední straně obálky: Dirck de Quade van Ravesteyn:
Alegorie vlády Rudolfa II. (1603, Strahovská obrazárna)
Motiv na zadní straně obálky: Rudolf II.

Copyright © Jan Bauer, 2022

Editor © Josef Pepson Snětivý, 2022

Photograph © Josef Pepson Snětivý, 2022

Cover & Layout © Nakladatelství ČAS, Alena Šulcová, 2022

© Nakladatelství ČAS, www.nakladatelstvicas.cz, 2022

ISBN 978-80-7475-419-7

Pár slov úvodem

Praha byla podvkrát císařským městem. Poprvé za panování Karla IV., kterého mistr svobodných umění a kazatel Vojtěch Raňkův z Ježova po zásluze nazval „pater patriae“, tedy Otec vlasti, podruhé za vlády uměnímilovného podivína Rudolfa II. Tento Habsburk přenesl v roce 1583 své sídlo z Vídně do Prahy, a učinil tak českou metropoli na dlouhých osmadvacet let kulturním centrem Evropy. Do Prahy se tehdy pod císařovu ochranu hrnuli umělci, učenci i dobrodruzi z mnoha zemí, přicházeli k nám zlatodějové, jak se říkalo alchymistům snícím o výrobě zlata z kovů méně ušlechtilých, a hvězdopravci, tedy astrologové, hledající v pohybu hvězd, planet a hvězdných sfér předpověď lidských osudů.

Ale nejen Praha, i celé České království procházelo tehdy mimořádným rozvojem. Rybníkář a rožmberský regent Jakub Krčín z Jelčan měnil svými rybníky krajinu jižních Čech a vzdělanci jednoty bratrské zase vytvořili unikátní překlad Bible svaté, který kodifikoval spisovnou češtinu. Mohli bychom dlouho vypočítávat, co u nás po sobě zanechala renesance. Stačí se porozhlédnout po náměstí v Telči, projít uličkami Českého Krumlova nebo se na chvíli zastavit v Královské zahradě Pražského hradu před letohrádkem královny Anny, nazývaným také Bel-

veder. Prý právě odtud geniální dánský astronom Tycho Brahe pozoroval hvězdy.

Čas císaře Rudolfa II. nás dodnes fascinuje svou magií, tajemností a záhadami. Jako by stále za noci procházel uličkami židovského ghetta umělý člověk Golem, prý stvořený geniálním rabínem Löwem, a kdesi v podzemní laboratoři se Edwardu Kelleymu zaleskly na dně skleněné křivule krystalky skutečného zlata... Ale pojďme se raději ponořit do hloubi rudolfínské doby a povězme si o pozoruhodném císaři a o lidech, kteří tuto dobu spoluvytvářeli.

Rudolf II., císař římský, král český a uherský

Jeden z nejpozoruhodnějších panovníků českých dějin, římský císař a český a uherský král Rudolf II. se narodil 18. července 1552 ve Vídni jako nejstarší syn císaře Maxmiliána II. a Marie Španělské. Prvních jedenáct let života strávil ve Vídni a pak byl spolu s dalšími třemi bratry vychováván a vzděláván na přísně katolickém dvoře svého strýce, španělského krále Filipa II. Ještě za otčova života byl v roce 1572 korunován uherským králem, o tři roky později následovala korunovace českým králem a téhož roku byl také zvolen a korunován římskoněmeckým králem. Po smrti Maxmiliána II. v roce 1576 se ujal vlády i na císařském trůnu.

Historici ho označují za sice velmi vzdělaného panovníka, nicméně podivína. Zarážející na něm bylo už to, že se nikdy neoženil, a dokonce měl vyslovený odpor k manželskému svazku. Všechny pokusy o vhodný dynastický sňatek skončily katastrofou. Ať už šlo o jeho sestřenici Isabelu, dceru Filipa II., Marii Medicejskou nebo Markétu Savojskou, Rudolf veškerá jednání o svatbě odkládal, vymlouval se na své nemoci a zahořkl vůči vlastním habsburským příbuzným, kteří ho do manželství nutili. Jeho odmítavý postoj k případnému sňatku dokonce vyvo-

lává podezření, že byl homosexuálně orientován. Pochopitelně je to nesmysl. Rudolf byl naopak krásnými ženami přímo posedlý. Dlouhou dobu byla jeho milenkou Kateřina Stradová, dcera jeho dvorního antikváře Jakuba Strady. Podle některých pověstí se s ní dokonce tajně oženil. Stradová porodila císaři šest dětí, které uznal za řádné levobočky.

Rudolf II. bývá také často podezírán z duševního onemocnění. A pokud ne, charakterizují ho dějepisci jako přinejmenším podivína. Určitě se to neprojevovalo jen jeho sběratelskou mánií a mimořádným zaujetím pro alchymii, astrologii a okultní vědy. Všechny zmíněné zájmy patřily mezi oblíbené koníčky bohatých renesančních velmožů, a pokud jde o rozsáhlé sbírky obrazů, soch, hodin, hracích strojů a nejrůznějších kuriozit, určitě se Rudolfovi vyrovnal jeho strýc, španělský král Filip II. V Rudolfově povaze a chování však bylo cosi podivného, co vzbuzovalo obavy a podezření u jeho současníků a v nemalé míře ovlivnilo závěr jeho života. První známky psychických potíží, navenek se projevujících zádumčivostí a apatií, se u něho objevily už v letech 1580 a 1581, kdy se jednalo o jeho neuskutečněném sňatku s dcerou Filipa II. Isabelou.

O dva roky později přenesl uměnímilovný císař natrvalo své sídlo z Vídně do Prahy a nastává slavné období české metropole, která se na tři desítky let stala kulturním centrem Evropy a získala přívlastek „zlatá“. Na Rudolfově dvoře působili například malíři Bartolomeo Spranger, Giuseppe Arcimboldo či Hans von Aachen, sochaři Adrian de Vries a Alessandro Abondio, astronomové a zároveň také astrologové Tycho Brahe, Johannes Kepler a Tadeáš Hájek z Hájku, lékař a anatom Jan Jesenius, krátce tu pobýval i matematik a mystik John Dee

a samozřejmě jeho druh, alchymista Edward Kelley. O přízeň a podporu „filosofa na trůně“, jak býval Rudolf současníky nazýván, se ucházel jeden z nejodvážnějších myslitelů té doby, zběhlý dominikánský mnich Giordano Bruno, který nakonec skončil na inkviziční hranici.

Asi těžko by se v Praze objevovala plejáda tak slavných osobností, kdyby byl císař považován za pomatence či dokonce za blázna. Nicméně jisté náznaky podivínství či nenormálnosti zaznamenali už Rudolfovi současníci. Člen toskánského poselstva Daniel Eremita o něm napsal: *„Císaře proslavila jeho ohromující znalost všech věcí, zralý úsudek a zkušenost, svou přátelskostí pak, pevností ve víře a mravní bezúhonností dosáhl obliby. Na těchto pilířích se zakládala jeho vynikající a podivuhodná vláda, která mu získala obdiv celého světa.“* Podle tohoto svědka však Rudolf všechno zničil, když se zcela oddal svým zájmům o umění a tajemství přírody, přestal se starat o státní záležitosti a celé dny trávil v alchymistických laboratořích, malířských ateliérech a hodinářských dílnách. Pro tyto činnosti uvolnil svůj pražský palác a vynaložil na ně všechny své příjmy. *„S myslí narušenou onemocněním melancholií začal nacházet zalíbení v samotě a ve svém paláci se uzavíral jako za mřížemi vězení,“* ukončil svůj úsudek Daniel Eremita. Dlužno dodat, že toto svědectví pochází až z roku 1609, tedy ze sklonku Rudolfova života.

Někteří historikové spojují náporů eventuální duševní choroby s nevydařenými sňatky. Výrazně se to projevilo v roce 1599, kdy se císař dozvěděl, že si jeho bývalá snoubenka Isabela má brát jeho mladšího bratra Albrechta řečeného Zbožný, který se tehdy stal místodržitelem Španělského Nizozemí. Rudolf na to reagoval výbuchem nepřičetného vzteku, střídaného

Císař Rudolf II. na mědirytině C. Passea podle obrazu J. Heintze

návaly deprese. Podobně na něj o rok později zapůsobila zpráva o chystaném sňatku jeho další bývalé potenciální nevěsty Marie Medicejské s francouzským králem Jindřichem IV. Císař zuřil a prý se dokonce pokusil o sebevraždu kordem.

Rudolfova značná psychická labilita se v roce 1600 promítla i v jeho politickém rozhodování. Například zprvu souhlasil s tím, aby byli do Prahy povoláni kapucíni v čele s energickým misionářem a bojovníkem s náboženskou herezí Vavřincem z Brindisi. Jakmile však dorazili, odmítl se s nimi setkat a nařídil jim, aby město opustili. Za změnou císařova názoru tehdy stáli jeho komorník a vyznavač kalvinismu Jeroným Makovský

a dvorní astronom Tycho Brahe. Jenže brzy nato Rudolf zase otočil a dovolil kapucínům, aby v Čechách zůstali.

Podivné císařovo chování si někteří horliví katolíci vysvětlovali jeho zájmy o okultní nauky a mysticismus, což byly podle nich výplody samotného pekla. Proto se domnívali, že za panovníkovy zvláštní stavy a hnutí mysli může jeho posedlost ďáblem a navrhovali, aby podstoupil exorcismus, tedy vymítání satana. V této souvislosti podal cenné svědectví o Rudolfově zdravotním stavu jeho zpovědník Johann Pistorius, původně luterán, později kalvinista a nakonec katolík, který s exorcismem nesehlasil a ve svém dopise papežské stolici do Říma o vladaři uváděl: *„Není posedlý, jak se někteří domnívají, ale trpí melancholií, která během dlouhé doby příliš vyhnala kořeny.“*

Rudolfovi vzhledem k jeho uzavřenosti a podezřívavosti, které se věkem prohlubovaly, žádný z habsburských příbuzných příliš k srdci nepřirostl. Snad jediným z nich, na kom mu záleželo, byl jeho mladší bratr Arnošt, s nímž byl společně vychováván na španělském dvoře Filipa II. Tento vyhlášený módní hejsek a vášnivý karbaník však zemřel už v roce 1595 jako místodržící v Nizozemí. Další z bratrů, Matyáš, neměl nikdy k Rudolfovi dobrý vztah, což samozřejmě platilo i naopak. Po odchodu Arnošta do Nizozemí ho Rudolf jmenoval místodržícím ve Vídni.

V roce 1604 vypuklo v Uhrách povstání vedené kalvínským velmožem Štěpánem Bočkajem. Matyáš měl rázem proti sobě hned dva nepřátele: k dosavadním Turkům mu přibyli uherští protestantští šlechtici. Když si s nimi neporadilo habsburské vojsko, přišlo na řadu jednání. Nakonec Matyášovi nezbylo než 23. června 1606 podepsat s Uhry mírovou smlouvu. Mimo jiné v ní – a to je důležité – přislíbil respektovat náboženskou svo-

Císař Matyáš

bodou. Čili nechal uherským magnátům na libovůli, jak se chtějí k Pánu Bohu modlit. V listopadu pak uzavřel nepříliš výhodnou dohodu o míru také s Turky.

Obě mírové smlouvy mimořádně popudily císaře Rudolfa II., který snil o porážce tureckého vojska a krutém potrestání uherských vzbouřenců. V uzavřeném míru spatřoval komplot proti sobě. Podezíral Matyáše, že ho chce vystrnadit z císařského trůnu, a pokusil se mírové dohody sabotovat. Za této situace začala jednat rodina Habsburků, která formálně prohlásila právě ctižádostivého Matyáše za hlavu rodu. Rudolf II. byl pokořen a ještě více se uzavřel do sebe. Na Matyášovu stranu

pak začala přecházet protestantská šlechta v Rakousích a také na Moravě a žádala podobně jako uherští magnáti náboženskou svobodu.

Když se moravští šlechtici prohlásili na zemském sněmu v Ivančicích za Matyášovy poddané, překročil potěšený arcivévoda s vojskem moravské hranice a ve Znojmě vydal manifest k obyvatelům zemí Koruny české. Odůvodňoval v něm svůj postup neschopností císařského bratra a zlou vůlí jeho rádců a prohlašoval, že hodlá chránit všechna privilegia a svobody habsburských zemí. Napjatou situaci se pokusil zachránit kardinál a olomoucký biskup František z Ditrichštejna. Bez otálení se rozjel do Znojma, aby zabránil ozbrojenému konfliktu. Marně. Papežský legát Antonio Caetano, který ho při jednáních s Matyášem doprovázel, referoval do Říma, že Rudolfovo postavení je beznadějně. *„Pokud jde o císaře, nikdo ho již nechce a mluví se o něm s nepředstavitelnou nestydatostí a nedostatkem respektu,“* uvedl legát doslova.

Jakmile Matyáš vyrazil v čele své armády do Čech, začal vystrašený Rudolf II. pomýšlet na útěk z Prahy. Dokonce se obrátil na saského kurfiřta Jana Jiřího s dotazem, zda by mu poskytl azyl v Drážďanech. Kurfiřt byl jeho žádostí poněkud uvedený do rozpaků. Souhlasit nechtěl, odmítnout nemohl. Rudolf, který se už před svými komorníky ani nesnažil skrývat neustálý pláč, v zoufalství nařídil sbírat po Čechách vojenskou hotovost. Česká šlechta však kupodivu stála při císaři. V jeho zastoupení svolal nejvyšší kancléř Zdeněk Vojtěch Popel z Lobkovic do Prahy zemský sněm a dokonce se mu podařilo přemluvit vyděšeného Rudolfa, aby před shromážděnými stavy promluvil. Vždyť mnozí lidé v Čechách už ani nevěřili, že je císař vůbec naživu.

Kolovaly pověsti, že místo něj sedí na Pražském hradě jakýsi panovníkovi podobný švec, za něhož vládnuou císařští radové.

Není divu, že shromážděný sněm strnul údivem, když se před ním objevil pobledlý a roztřesený stařec, usedl na trůn a slabým hlasem pronesl několik německých vět, které kancléř Lobkovic přeložil do češtiny. Rudolf se omluvil, že se necítí zdrav, a brzy opustil zasedání. Jeho krátké vystoupení většinu přítomných dojalo. Dokonce se ho zastal jeden z vůdců české protestantské opozice Václav Budovec z Budova a přesvědčil české nekatolíky, aby zatím netrvali na požadavku náboženských svobod.

Matyáši, když se k němu nepřidala česká šlechta, nezbylo než s nešťastným Rudolfem vyjednávat. A tak 25. června 1608 v libeňském zámečku, na dohled od pražských hradeb, podepsali oba habsburští bratři mír. Rudolf zároveň postoupil Matyášovi uherskou korunu a Moravské markrabství. Zbývaly mu už jen císařská a česká koruna.

Čeští nekatoličtí šlechtici však nemínili Rudolfa podporovat donekonečna. V lednu 1609 vystoupili na zemském sněmu s obnoveným požadavkem náboženské svobody, a především žádali legalizaci jednoty bratrské, císařem postavené před sedmi lety mimo zákon. Rudolf se ještě pokoušel manévrovat, ale české stavy už verbovaly vojsko. Tváří v tvář přízraku nové války Rudolf kapituloval a 12. července 1609 podepsal proslulý *Majestát*, tehdy nejliberálnější náboženský zákon v celé Evropě, zajišťující svobodu vyznání nejen šlechtě, ale i obyvatelům měst a venkovským poddaným.

Císař však na své pokoření nezapomněl. Shodou okolností shromáždil jeho příbuzný, třiadvacetiletý tyrolský arcivévoda

a pasovský biskup Leopold, který ovšem neměl ani kněžské, natož biskupské svěcení, desetitisícovou žoldněřskou armádu pro válku o Julišské vévodství na Rýně. Místo k Rýnu však Rudolf II. tajně pozval Leopolda do Prahy, aby s pomocí jeho vojska pokořil nenáviděného bratra Matyáše, aspirujícího na císařský titul, a vzpurné české stavy. Koncem ledna 1611 překročili Pasovští, jak se Leopoldově armádě říkalo, hranice Čech a ráno 15. února pronikli na Malou Stranu. Probít se po Kamenném (dnes Karlově) mostě na Staré Město se jim však nepodařilo. České stavy si zatím zvolily třicetičlenné direktorium v čele Jáchymem Šlikem a požádaly uherského krále Matyáše o ochranu. Na to Rudolfův mladší bratr čekal. Teď se mu nabídla možnost definitivního triumfu.

Před hrozbou rychle se přibližující Matyášovy armády opustili 10. a 11. března Pasovští Hrad a Malou Stranu a císař Rudolf II. se uvolil přijmout delegaci českých stavů. Audience se neobešla bez malého dramatu. Císař trval na dodržení obvyklého ceremoniálu, ale horkokrevný Jindřich Matyáš Thurn odmítl čekat a spolu s Václavem Vilémem z Roupova a Linhartem Colonnou z Felsu vpadli dovnitř, v rozporu se španělskou dvorskou etiketou, ve vysokých vojenských botách a s řinčícími ostruhami a kordy u boku. Hned na úvod se vyděšeného a nemocného císaře ostře zeptali, zda Pasovští neodvezli svatováclavskou korunu a zemská privilegia. Rudolf II. se před zástupci českých stavů zhroutil, takřka plačky vysvětloval, že byl sveden špatnými lidmi, a prosil je, aby ho ochránili. V následujících dnech pozatýkali čeští stavové řadu lidí z císařova okolí a často i na mučidlech na nich vymáhali přiznání o společném spiknutí Rudolfa II. a Leopolda Pasovského. V dubnu 1611 pak

G. Arcimboldo: Čtvero ročních období

generální sněm zemí Koruny české rozhodl o tom, že se Rudolf musí vzdát českého trůnu ve prospěch svého bratra.

Nemocný Rudolf II., jemuž zůstala už jen formálně císařská koruna, se uzavřel do svých komnat, které mu byly na Pražském hradě velkoryse ponechány. Zdálo by se, že nyní bude mít konečně klid na to, aby se věnoval svým sbírkám, případně experimentoval v alchymistických laboratořích. Jenže pokořený císař nechtěl svůj boj s agresivním mladším bratříčkem jen tak vzdát. S pomocí svého malého dvora udržoval kontakt s říšskými kurfiřty a snažil se zamezit tomu, aby byl Matyáš zvolen císařem. V dalších intrikách však Rudolfovi zabránila nemoc. Už koncem prosince 1611 musel ulehnout. Podle lékařské zprávy trpěl plicní chorobou, která se projevovala zvracením krve, zánnětem jater, vodnatelností a trombózou. Císař byl značně neu-

kázněný pacient. Bránil se ošetřování otevřených ran na nohou a odmítal užívat předepisované léky. Místo nich bral jakési dry-áky, které si sám připravoval. Všechny varovné rady odmítal tvrzením, že podle svého horoskopu má zemřít na mrtvici. Leč v tomto případě se astrologické proroctví nenaplnilo. Choroby byly silnější a 20. ledna 1612 Rudolf II. zemřel. Jako oficiální příčina smrti byla uvedena vodnatelnost. Císař také nepochybně trpěl dnou, což se ve starším věku projevovalo potížemi při chůzi. A rakouský patolog a spisovatel Hans Bankl dává pro změnu přednost neoficiálním zprávám, podle nichž císař zemřel na delirium tremens. Prostě se prý upil k smrti.

Definitivně jasno vneslo do určení příčin Rudolfova skonu až zkoumání jeho kosterních pozůstatků předním českým antropologem Emanuelem Vlčkem. K všeobecnému překvapení prokázalo luetickou ostitidu. Rudolf si někde uhnal tehdy nevyлéčitelný syfilis. Právě tato pohlavní choroba nepochybně přispěla k duševnímu rozkladu jeho osobnosti, zapříčinila výbuchy jeho agresivity střídané s apatií a prohlubující se paranoidní stavy jako stihomam a na druhé straně slavomam.

V závěru Rudolfova života musela výrazně postoupit progresivní paralýza, vyvolaná třetí fází luetické nákazy. Nebohý Habsburk se uchýloval do soukromí a bolesti zaháněl zvýšeným pitím vína. Také potíže při chůzi byly zřejmě způsobeny syfilitickým zánětem kostí. Přední český neurolog Ivan Lesný k této diagnóze dodává ještě kombinaci s těžkou a stále se zhoršující se duševní chorobou. Rudolf II. podle něj trpěl dědičně získanou cyklickou maniodepresivitou.

Císařův komorník Desiderius Pruskovský z Pruskova se sice pokusil utajit smrt svého pána, ale nepodařilo se mu to a zpráva

o Rudolfově smrti se vinou indiskrece hraběte Václava Kinského a hejtmána Maxe Trauttmansdorffa rozletěla po Praze. Ještě téhož dne lékaři nebožtíka pitvali, jeho mrtvola byla nabalzmována a pak na Matyášův příkaz vystavena na neuvěřitelně dlouho dobu, od 8. února do 1. října, v kostele Všech svatých na Pražském hradě. Během velmi tichého pohřbu pak dokonce sám Matyáš pomáhal nést bratrovu rakev do katedrály svatého Víta, kde byl Rudolf II. pohřben. Jak se zdá, smrt staršího z nich přece jen nakonec vedla k jejich pomyslnému sblížení.

Oč usilovali alchymisté

Rozhodně nemůžeme souhlasit s tvrzeními, že se císař Rudolf II. ochotně nechával napálit různými šejdíři a že alchymisté a astrologové na jeho dvoře byli jen podvodníky. Takový názor vyplývá z nepochopení lidského pohledu na svět v pozdním středověku a raném novověku. Mystika a věda byly tehdy úzce propojeny, dávní badatelé se pídili po jakémsi „vyšším záměru“ či „harmonii sfér“, které by jim pomohly odhalit tajemství přírody. Jen náhodou, a ještě oklikou, při tom dospívali k reálným poznatkům. I geniální polský astronom a duchovní Mikuláš Koperník, který první vyřkl fantastickou pravdu, že Země krouží kolem Slunce, a ne naopak, doprovodil svůj popis Sluneční soustavy ve své době obvyklým závěrem: *„V tomto seřazení nacházíme obdivuhodnou harmonii světa.“*

Za samotné slovo „alchymie“ vděčíme Arabům, kteří jím označovali souhrn poznatků starověkých řeckých učenců působících v egyptské Alexandrii. Od svých počátku byla alchymie tvořena dvěma vzájemně se ovlivňujícími složkami – technikou (experimentální), která dala vzniknout moderní chemii, a filozofickou, postavenou na tehdy převládajícím názoru, že celý svět má svůj počátek v jedinečné prahmotě. Právě údajná existence této prahmoty umožňovala tvrdit, že napodobová-

Alchymista v laboratoři

ním přírodních procesů je možné dosahovat dokonalosti. Tedy získávat z olova či rtuti dokonalejší kov – zlato – prostřednictvím kamene mudrců či dosáhnout lidské dlouhověkosti prostřednictvím elixíru života neboli „pitného zlata“.

Nikoliv náhodou se alchymii zabývali největší středověcí myslitelé jako německý dominikánský teolog Albertus Magnus (svatý Albert Veliký, 1193-1280), anglický františkánský filozof Roger Bacon (1214-1294) nebo německý lékař a filozof Paracelsus z Hohenheimu, řečený též Theophrastus Bombastus (1493-1541).

Usilování alchymistů však vzbuzovalo podezření a obavy v ortodoxních kruzích katolické církve. Už papež Jan XXII. odsoudil všechny alchymisty jako podvodníky. Když však v roce 1334 v Avignonu zemřel, zanechal po sobě takové bohatství, že se o něm začaly šířit pověsti, že byl sám alchymistou a zlato si vyráběl. Z korunovaných hlav byl velkým příznivcem alchymie předek Rudolfa II., císař Fridrich III. (1415-1493). Právě tomuto mimořádně vzdělanému, ale jinak slabému panovníkovi je mimo jiné připisován pověstný samohláskový rébus A E I O U, jenž bývá vykládán latinskou větou: „*Austriae est imperare orbi universo.*“ („*Rakousko nechť vládne celému světu.*“). Alchymii se věnovala také záletná manželka císaře Zikmunda Lucemburského Barbora Celská (1395-1451), která měla ve svém vdovském sídle v Mělníku vlastní laboratoř.

V 16. a v 17. století zájem o alchymii vrcholil, ať už byl motivován snahou po objasnění tajemství přírody, nebo přízemnějším úsilím o snadné zbohatnutí. Rudolf II. rozhodně nebyl žádnou výjimkou. Vždyt velkorysým příznivcem alchymistů byl například jinak pragmaticky založený jihočeský velmož a nejvyšší purkrabí pražský Vilém z Rožmberka. Nicméně Rudolf všechny překonával, a tak není divu, že býval označován jako nový Hermes Trismegistos, tedy Hermes Trojmocný, bájný zakladatel alchymie a také astrologie.

Laboratoř v hradním podzemí?

Mnozí spisovatelé císařovu posedlost alchymíí poněkud zveličovali. Podle některých tvrzení měly současně působit na Pražském hradě až dvě stovky hermetických badatelů a zlatodějů. Ve skutečnosti jich bylo asi pětkrát méně a zdaleka ne všichni působili v hradním areálu. Útočištěm alchymistů prý byla pověstná Zlatá ulička, obklopená titěrnými domky a vedoucí k Bílé věži a k Daliborce. Právě od zlata, které se snažili vyrobit, aby císaři pomohli zaplnit jeho prázdníci se pokladnice, měl vzniknout její název. Podle staré pověsti zde Rudolf II. osobně dohlížel na jejich práci a ve dne v noci tu hlídali halapartníci.

Ve skutečnosti alchymisté ve Zlaté uličce nikdy nebydleli ani tady neměli laboratoře. Podle jednoho výkladu dostala tato romantická ulička název podle zlatníků, kteří tu snad pracovali, podle druhého byl vznik jejího jména ještě prozaičtější. Údajně vznikl od barvy moče a výkalů, kterými byla neustále zaneřáděná. Není se tomu co divit, když na šestnáct domků připadaly jen dva velmi primitivní záchody.

Podle dalších pověstí měla být kdesi v podzemí Pražského hradu velká alchymistická laboratoř, jakási „akademie alchymická“. Americký badatel H. C. Bolton dokonce uvádí, že „cí-

laboratoři pomáhat samotnému císaři v jeho experimentech pokřtěný Žid Mordechaeus de Delle. Podle jiných pramenů se jmenoval de Nelle a je mu připisována nenávratně ztracená kniha a jakýsi rukopisný komentář k Paracelsovu dílu.

Z Vikářské uličky je to blízko do věže Mihulky, kde snad nějaká císařská alchymistická laboratoř opravdu byla. V záznamu stavebního písaře Pražského hradu z roku 1609 v souvislosti s ní čteme, že *„byla zbudována nová dřevěná chodbička k novému laboratoriu Jeho Císařské Milosti“*.

Jinak však sami alchymisté dbali na pravidla zformulovaná pro ně už ve 13. století Albertem Magnem. Tedy že mistr alchymistického umění musí být mlčenlivý a musí umět zachovávat tajemství, a za druhé, že musí mít místo a oddělený dům, skrytý před lidskými zraky, ve kterém je třeba disponovat dvěma nebo třemi komnatami pro provádění nezbytných operací s látkami. Proto pokud bychom se chtěli vydat Prahou po stopách rudolfinských alchymistů, museli bychom na Nový svět na Hradčanech, kde jich bydlelo povícero, k Faustovu domu, někdejšímu obydlí Edwarda Kelleyho, nebo na Ovocný trh, kde v domě měšťana Korálka bádál Michal Sendivogius.

O výsledcích jejich pokusů se však můžeme jen dohadovat. V duchu pravidel Alberta Magna a patrně také ze strachu z konkurence (a ještě více ze Svaté inkvizice) se žádný z mistrů hermetických nauk příliš nešířil o výsledcích svých bádání. Například John Dee dával přednost tajnému písmu, které se zatím nikomu nepodařilo rozluštit.

Můžeme-li důvěřovat ne zcela ověřeným zprávám, něco se přece jen našlo. Po smrti Rudolfa II. objevili v jeho sbírkách *„popelavě šedou tinkturu, osmdesát čtyři centýře zlata a šedesát centý-*

řů stříbra, slitých ve formě cihel". Byl to snad výsledek alchymistických pokusů, nebo je celá tato informace vymyšlena? Vždyt rudolfinská doba je natolik opředena pověstmi, že už jen těžko rozlišujeme pravdu od fantazie a výmyslů. Jisté je, že Rudolfův mladší bratr a následník Matyáš neměl pro alchymii valné pochopení. Věž Mihulka se z „laboratoria“ stala za jeho panování skladem střelného prachu.

Záhadná schůzka s rabbim Löwem

Zájmy Rudolfa II. však byly mnohem širší a neomezovaly se na alchymii, případně astrologii. Podobně jako Johnu Deemu či Giordanu Brunovi mu šlo o poznání všech tajemství přírody, jak to ostatně odpovídalo přirozené zvědavosti renezančních učenců. Tato touha po poznání s sebou přinesla zvýšený zájem o židovskou kabalou, složitý soubor tajných nauk, shrnutých zejména v *Knize nádhery* neboli *Zohar*, sepsané v aramejštině někdy po roce 1275 ve Španělsku rabínem Moiséem de Leonem. Židovské náboženství bylo totiž vůči magii mnohem vstřícnější než křesťanství.

Kabalisté mimo jiné vycházeli z přesvědčení, že vesmír je hierarchicky uspořádán, což prý lze matematicky doložit. Podle kabalistiky je možné odkrývat skryté pravdy z textu *Starého zákona* za pomoci gematrie, což znamená převádět pořadí písmen ve slovech na čísla a čísla pak zase přetvářet do nových slov.

Rudolf II. byl dokonce kvůli obstarávání kabalistických spisů ochoten riskovat nepřízeň katolických duchovních. V jeho pozůstalosti se o tom dochovaly pozoruhodné zmínky. Britský historik R. J. W. Evans například cituje z dopisu Friedricha Württemberského císaři: „*Co mi Vaše Císařské Veličenstvo napsalo do Plzně*

Rudolf II. mezi učenci

13. dubna ohledně hebrejské knihy, již mám mít v rukou, tak tu jsem včera obdržel a poníženež za ni děkuji.“ Jinde je v korespondenci zmínka o Rudolfově „truhle s tajnými spisy“, což se nepochybně týká literatury z oboru židovské mystiky, okultismu a numerologie.

Právě tento zájem vedl císaře v roce 1592 k setkání s učeným pražským rabínem Jehudou Löwem ben Becalel. Schůzku zřejmě zprostředkoval Rudolfův bankéř a primátor pražského Židovského Města Markus Mordechaj Maisel. O čem panovník s učeným Židem jednal, nevíme. Vždyť i Löwův žák David Gans se o tom vyjádřil velmi vyhýbavě. Podle legend prý spolu hovořili o umělém člověku, hliněném homunukulovi nazývaném Golem, kterého prý rabbi Löw sestrojil. Ale to je jen krásná smyšlenka. Ve skutečnosti neměl učený rabín s tímto pověstným přízrakem pražského Židovského Města nic společného.

Tajemství Voynichova rukopisu

V roce 1912 objevil britský sběratel starožitností ruského původu Wilfrid Voynich v jezuitské koleji v italském městě Frascati pozoruhodný, bohatě ilustrovaný, mnohostránkový rukopis v neznámém jazyce. Do rukopisu byl vlepený dopis z roku 1665, sepsaný českým lékařem a přírodovědcem Janem Markem Marcim z Kronlandu. Autor v něm vyzývá jezuitského učenice Athanasia Kirchera, aby se pokusil text této zřejmě šifrované knihy rozluštit. Jan Marek Marci v dopise připomínal, že rukopis zdědil po příteli a původně snad patřil císaři Rudolfovi II., který ho koupil za 600 dukátů. Voynich dále pátral po původu této knihy a nakonec usoudil, že ji sepsal františkánský mnich Roger Bacon. Několik jeho rukopisů totiž vlastnil anglický učenec John Dee, a ten je za svého pobytu v Praze mohl prodat Rudolfovi II.

Pergamenová kniha o rozměrech 15 x 23 centimetrů, která se nyní nachází v Beineckeově knihovně Yaleovy univerzity ve Spojených státech, však zůstává záhadou dodnes. Jisté je jen to, že Roger Bacon ji rozhodně nenapsal. Od Voynichových časů se o její rozluštění pokoušelo mnoho odborníků, ale žádný neuspěl. A to byl mezi nimi třeba britský expert na šifry John Tiltman, který si za druhé světové války poradil s japonským námořním

Pražský hrad v době panování Rudolfa II.

kódem JN25. Vzhledem k tomu, že rukopis je ilustrován barevnými kresbami neznámých fantastických rostlin, nechyběly náznaky, že se jedná o tajnou alchymistickou encyklopedii, případně spis psaný uměle vytvořeným jazykem a odhalující tajemství života a vesmíru. Dokonce se vyskytly domněnky, že je záznamem jakéhosi poselství mimozemšťanů či zprávou z cizí planety.

V nedávné době vyrukoval britský badatel Gordon Rugg s názorem, že vůbec nejde o šifrovaný text, ale o pouhý podvod. Voynichův rukopis prý nemá vůbec žádný obsah a byl sepsán jen proto, aby ošálil důvěřivého císaře, který sbíral všelijaká kuriozity a zejména si potrpěl na knihy o tajných naukách. Podle Rugga není autorem nikdo jiný než proslulý anglický alchymista Edward Kelley, kterému podvody rozhodně nebyly cizí. Není však jasné, proč by se tolik namáhal pro zisk šesti set dukátů, které mohl jistě získat snadněji.

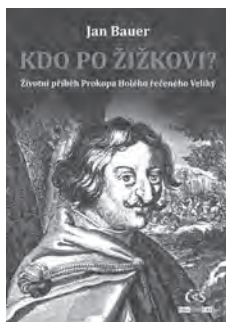
Celou knihu a mnoho dalších najdete na

www.nakladatelstvicas.cz

Obsah

Pár slov úvodem	5
Rudolf II., císař římský, král český a uherský.....	7
Oč usilovali alchymisté	19
Laboratoř v hradním podzemí?.....	22
Záhadná schůzka s rabbim Löwem	26
Tajemství Voynichova rukopisu	28
Kdo byl kdo v Čechách doby Rudolfa II.....	30
Vratislav z Pernštejna	30
Giuseppe Arcimboldo	34
Vilém z Rožmberka.....	35
Tadeáš Hájek z Hájku.....	39
Jakub Krčín z Jelčan.....	42
Michael Maier	45
Marek Bydžovský z Florentina.....	46
Michael Sendivogius	48
Bavor Rodovský mladší z Hustiřan	50
Adam II. z Hradce	52
Jakub Kubata	54
Jacopo de Strada z Rosbergu	56
Kateřina de Strada z Rosbergu.....	58
Julius Caesar d' Austria	60
Jeroným Makovský z Makové.....	64
Kašpar Rucký	65
Bartolomeus Spranger	66

Jiří Melantrich Rožďalovský z Aventina	70
Bartoloměj Paprocký z Hlohol	71
Hans von Aachen	72
Jiří Popel z Lobkovic.....	74
Jehuda Löw ben Becalel.....	78
Markus Mordechaj Maisel.....	80
Jeroným Alessandro Scotta.....	84
Egidius Sadeler	85
Petr Vok z Rožmberka	86
John Dee	94
Edward Kelley	96
Tycho Brahe.....	99
Johannes Kepler	103
Heřman Kryštof Russworm	106
Elizabeth Jane Weston – Westonia.....	108
Václav Březan	110
Mikuláš Dačický z Heslova	112
Polyxena rozená z Pernštejna.....	114
Jakub Horčický z Tepence řečený Sinapius	119
Kryštof Harant z Polžic a Bezdružic	120
Šimon Lomnický z Budče	124
Karel starší ze Žerotína	126
Jindřich Matyáš z Thurnu	130
Václav Budovec z Budova	140
Václav Vilém z Roupova.....	142
Jan Jesenský	144
Jan Campanus Vodňanský	146
Chronologie událostí doby Rudolfa II.	149
Výběr z použité literatury.....	152

Jan Bauer KDO PO ŽIŽKOVI?

(aneb Životní příběh Prokopa Holého řečeného Veliký)

Janu Žižkovi jsou věnovány další a další publikace, avšak na jeho nástupce Prokopa Holého je upřena mnohem menší pozornost. Známy a oblíbený autor historických knih Jan Bauer tento dluh ve výročním roce husitské revoluce napravuje, a to zasvěcenou a čtivou formou. Je to namístě: vždyt přízviska „Veliký“ by se nedostalo jen tak někomu!

Prokopův původ a život předtím, než svůj osud svázal s husity, nejsou příliš známé. Totéž platí i pro jeho slavnějšího předchůdce, leč jinak mezi „bratrem Žižkou“ a „panem Prokopem“ nacházíme zajímavé rozdíly, jak vyplývá už z této obvyklé titulatury. Prokop Holý řečený Veliký byl totiž nejen vítězící vůdce polních vojsk, ale také vzdělaný duchovní a vynikající diplomat.

Vratme se tedy do bouřlivých časů spanilých jízd, přihlížejme koncilním disputacím a jednáním „na nejvyšší úrovni“, cestujme po střední Evropě... a prožijme vstoup a pád pozoruhodné osobnosti, kterou uznávali i protivníci – špičky světské a církevní hierarchie nevyjímaje. Takové renomé si získají a takovou stopu v dějinách zanechávají jen výjimečné postavy, a Prokop Holý mezi ně nepochybnitelně patří.

Roman Cílek SMYČKA SE STAHOJE

(aneb Vánoce 1944 – květen 1945: strhující válečné finále)

Zkušený autor literatury faktu se v této knize zaměřuje na strhující, třaskavý a četnými dramatickými protiklady provázený rozpad nacistické moci v posledních měsících války. V pestré a mnoha postavami zalidněné mozaice se tu v rychlém sledu střídají události na frontách i v zázemí, na politické a diplomatické scéně i v dlouho skrývaném přítmi tajných teroristických organizací, jejichž příslušníci se nechtěli smířit s prohrout.

Závěr války se na našem území i leckde jinde dotýkal všeho a všech.

Český a moravský prostor tehdy nabyl dějinného významu a prolínalo se tu nesčetně zájmů, do jejichž podstaty není snadné objektivně nahlédnout ani s odstupem. Část pátračského autorského důrazu je položena na málo známé zákulisní dění, jímž se ti, kteří už skoro vše prohráli, snažili často až bizarními počiny této porážce zabránit, nebo ji aspoň o kousek odsunout. To vše jsou kamínky v obrazu oné pětadesátileté od nás vzdálené doby, kterou lze označovat všelijak, jen ne znamením černobílosti.

Josef Pepson Snětivý TAJEMSTVÍ PRAŽSKÝCH KLÁŠTERŮ – HRAD A HRADČANY (druhé, rozšířené vydání)

Spisovatel, cestovatel a hudebník Josef Pepson Snětivý vás znovu zve na cestu do míst, kde se po staletí odehrávají nevšední, ba zázračné příběhy. Po vyprodaném prvním vydání vám bude v tomto druhém, rozšířeném, opět průvodcem, který odkrývá zjevnou i skrytou krásu, úchvatná zákoutí a tajemství klášterů benedikteček u baziliky sv. Jiří, bosých karmelitek u kostela sv. Benedikta, kapucínů u kostela Panny Marie Andělské a sousední Lorety, a nakonec voršílek u kostela sv. Jana Nepomuckého.

Josef Pepson Snětivý

Ačkoli od původního vydání uplynula velmi krátká doba, získalo si takový čtenářský ohlas, že je pro autora nejen ctí, ale i závazkem přijít s obohacným textem. Opakovaně se tedy vydával do klášterních areálů, hovořil se zasvěcenými osobami a pátral v pramenech, aby mohl přijít s dalšími poznatky, s doplněním a zpřesněním původního textu a s novými fotografiemi.

Vyprávění v tomto vydání znovu propojuje historické události, církevní dějiny, řádový život, popis architektonických a uměleckých památek – a Pepsonův pohled okouzleného poutníka. I díky této kombinaci dosáhlo první vydání popularity a může nyní dostat ještě důstojnějšího „mladšího bratra“.

Josef Pepson Snětivý TAJEMSTVÍ PRAŽSKÝCH KLÁŠTERŮ – KRÁLOVSKÁ KANONIE PREMONSTRÁTŮ NA STRAHOVĚ

Po úspěchu knihy Tajemství pražských klášterů – Hrad a Hradčany, která vyšla ve dvou vydáních, se spisovatel, cestovatel a hudebník Josef Pepson Snětivý vydal na další cestu proti proudu času, za krásou i zářky, za okamžiky triumfálních vítězství i krutých pádů, aby pro vás zmapoval historii a současnost Královské kanonie premonstrátů na Strahově.

V této knize se opět můžete těšit na čtivé vyprávění, obohacené Pepsonovým pohledem okouzleného poutníka a mnoha fotografiemi (často i z nepřístupných míst). Text plynule spojuje historické mezníky a církevní dějiny, řeholní život, architektonickou i uměleckou krásu proších věků a popis současného stavu.

Strahovský klášter, přezdívaný Pražský Sion, to je velevýznamná, téměř devítisetletá instituce. Společně prozkoumáme jeho dějiny i unikátní areál; vaše příští návštěva Pražského Sionu bude díky tomu poučenější a procítěnější. Ve fyzické blízkosti svatého Norberta, zakladatele premonstrátského řádu, by tomu ani nemělo být jinak...

Pavel Švec PRAŽSKÉ VILOVÉ ČTVRTI

(aneb Procházky mezi domy krásnými... a ještě krásnějšími)

Praha je úchvatná pokladnice historických slohů. Oslněni touto nepřehernou krásou, mohli bychom přehlédnout zajímavé stavby zrozené v pozdějších stylech. Pravda, některé tomu vzdorují díky faktu, že jsou nepřehlédnutelné svou velikostí či určením. Máme tu však i četné příklady drobnější architektury, které stojí za bližší a okouzlený pohled. Pokud jsme Prahu historickou nazvali pokladnicí, její rezidenční čtvrti můžeme považovat za pokladničky vrchovatě naplněné vilami. Mnohé nabízejí čistý příklad konkrétního směru, jiné zase půvabnou směsicí nejrůznějších stylů. Tam či onde nás potěší historismus romantický, přísný i eklektický, na něj navazující secese a beuronská škola, dále kubismus a rondokubismus, funkcionalismus, purismus, art deco, eklektický styl... a rovněž sorela či zdařilé ukázky nejmodernějších přístupů. Tucet vilových čtvrtí projdeme se zasvěceným průvodcem, novinářem Pavlem Švecem, který nezapře, že architekturu studoval a je jeho celoživotní láskou. Dává nám do ruky „cestovní mapu“ jednotlivých oblastí, díky níž naše toulky – a to i do míst, o kterých jsme si mysleli, že je dobře známe – získají nový rozměr. Autor nám v drtivé většině případů představuje obytné domy – textem, mapami a fotografiemi. Uvědomuje si při tom, že takový objekt má historii nejen architektonickou a technickou, ale také lidskou. Díky tomu nás seznamuje i s osudy jednotlivců, kteří jsou podepsáni pod architektonickým projektem, a zejména těch, kteří si vilu nechali vystavět a obývali ji.

Kniha vychází s laskavým svolením zpravodajského portálu Aktuálně.cz z mediálního domu Economia, kde byl základ textu původně publikován, a zavede vás do těchto vilových čtvrtí: Vinohrady/Strašnice/Podolí/Hodkovičky/Barrandov/Malvazinky/Smíchov/Ořechovka/Hanspaulka/Baba/Bubeneč/Troja.

Jakub Pokorný VÝLETNÍK II

(aneb 117 nových tipů na výlety po České republice)

Kde najdeme nejužší českou uličku a projde jí vůbec silnější člověk? Jak vypadá krajina u Nových Heřminov, jež zanedlouho zmizí pod hladinou přehradní nádrže? Která z plzeňských řek a který český pravoslavný kostel jsou nejkrásnější? Kudy vede „neviditelná“ hranice Čech a Moravy, zrušená před 70 lety, a jaké památky ji dodnes připomínají? Mohou blaniční rytíři z hlediska logistiky vůbec opustit horu? Jak vypadá Tálínský rybník, který „se nahání“? A jaké to je, stoupat v klášteře v Králíkách povinně po kolenou do schodů?

Poznávání české, moravské a slezské krajiny může být vzrušující bojovou hrou a luštěním záhad, jak ukázala už kniha Výletník, vydaná v roce 2017. Po jejím úspěchu přichází II. díl, který nabízí 117 nových tipů na výlety, sahajících od Komorní hůrky na západě až po Velkou Javořinu na východě a přehledně rozčleněných podle oblastí. Jako podklad pro tuto nevšední publikaci posloužily oblíbené sloupky Jakuba Pokorného v Mladé frontě DNES; fotografiemi ji doprovodili autor a Josef Pepson Snětivý.

Otomar Dvořák a Josef Pepson Snětivý KRAJINOU ALBRECHTA Z VALDŠTEJNA (aneb Na cestách s vévodou frýdlantským)

Po oblíbených publikacích Krajinou prvních Přemyslovců a Krajinou Karla IV. přicházejí Otomar Dvořák a Josef Pepson Snětivý s osmou společnou knihou, nazvanou Krajinou Albrechta z Valdštejna. Vévoda frýdlantský není výhradně kontroverzní – a už vůbec ne temná – postava naší historie. Jen málokteré české osobnosti se podařilo tak výrazně vstoupit na evropskou scénu a plody jeho záměrů dodnes okrašlují naši půvabnou zemi.

Autoři v této knize sledují jeho dramatický život z nečekaného úhlu: navštívili místa, která ho poznamenala nebo která naopak svým přičiněním poznamenal on sám. Otomar se zaměřil na historii měst, hradů a různých oblastí a jejich začlenění do Valdštejnova životopisu, zatímco Pepson propátrával jednotlivá místa s fotoaparátem v ruce a získával zajímavosti z pramenů, od místních kronikářů, muzejníků či jiných osob, aby mohl vyprávění doplnit o další souvislosti a pozoruhodné objekty v okolí.

Objevná výprava obdařila autory nesčítaným množstvím poznatků a zážitků, z nichž nejzajímavější zpřístupňují čtenářům. Ti se tak mohou těšit nejen na plastický obraz Valdštejnova života a krajiny, ale také na velké množství obrázků a fotografií. Některé jsou unikátní, protože se autorské dvojici podařilo proniknout i na místa, kam je vstup prakticky nemožný.

Otomar Dvořák a Josef Pepson Snětivý KRAJINOU KARLA IV. (aneb S Otcem vlasti Prahou, Čechami a Moravou)

Česká republika – památky – historie
Otomar Dvořák a Josef Pepson Snětivý věnovali sedmou společnou knihu Karlu IV. Vydali se v jeho stopách Prahou, Čechami a Moravou, aby navštívili Karlovy stavby, ukázali jejich význam pro naše země i pro něj osobně a popsali, jak vypadají dnes. Některé z jeho počínů, např. Karlštejn, chrám sv. Víta či Karlův most, zná každý. Existuje však spousta dalších, méně známých hradů, klášterů a kostelů, o nichž se příliš neví, že je založil, nebo alespoň zásadním způsobem upravil, poznamenal je svou přítomností a prožil na nich důležité, ba osudové chvíle své pozemské pouti.

Karlova snaha učinit z Čech a Prahy centrum Římské říše nás obohatila o celou řadu skvělých, jedinečných staveb. Otomar a Pepson vyprávějí jejich historii, zařazují je do souvislosti s jeho životem a záměry, popisují jejich další osudy i zajímavosti v okolí... Díky tomu vznikl plastický a unikátní pohled na našeho největšího panovníka, který svou formou navazuje na úspěšnou knihu Krajinou prvních Přemyslovců. Nechybí ani souhrn zahraničních objektů, jejichž výstavbu či přestavbu Karel inicioval, a text doplňuje téměř 400 fotografií a obrázků.

Jan Bauer

Čas zlatodějů a hvězdoporců

Osobnosti doby Rudolfa II.

Vydalo Nakladatelství ČAS, Řitka 2022,
jako XXV. svazek Edice Český ČAS

Odpovědný redaktor: Josef Pepson Snětivý

Šéfredaktor Edice Český ČAS: Josef Pepson Snětivý

Obrázky a fotografie: archiv autora, Josef Pepson Snětivý

Návrh obálky a sazba: Alena Šulcová

Tisk a vazba: Finidr, s.r.o., Český Těšín

ISBN 978-80-7475-419-7

Knihy Nakladatelství ČAS si můžete výhodně objednat
na stránkách **www.nakladatelstvicas.cz**, e-mailové adrese
info@nakladatelstvicas.cz či poštou na adrese
Nakladatelství ČAS s.r.o., Slepá 246, 252 03 Řitka.

Edice Český ČAS